

PODRAVSKA SJEĆANJA I PREPRIČAVANJA O STJEPANU RADIĆU

Sjećanja i prepričavanja kao neizmjerne narodne riznice i vječite izložbe preživljenog, donose slike postojanja, mišljenja i djelovanja minulih generacija. Veliki ljudi i događaji u tom prostoru imaju posebno mjesto.

Tako je i Stjepan Radić, hrvatski političar, vođa i učitelj, ostavio brojne tragove u svom vremenu širom hrvatske domovine, po južnoslavenskim zemljama i velikom dijelu Evrope.

I Podravina je u tom sklopu imala značajno mjesto.

Pravi razlozi zbog koji je Radić baš Podravinu izabrao za okrug svog izbornog djelovanja se zapravo i ne znaju, ali činjenica da je imao ogromni utjecaj u narodu i sada se osjećaju.

Prema biografskim podacima Stjepan Radić je u najranijoj mladosti, poslije trećeg razreda ondašnje gimnazije, otišao na svoje prvo učeničko putovanje i to, pješice.

Iz Zagreba prema Koprivnici, pa Podravinom i Podunavljem do Zemuna i Beograda, a Posavinom natrag.¹

Teško je reći koliko je to bilo važno što je kasnije veliki dio svog političkog djelovanja vezao uz Podravinu, ali ne može se zanemariti niti pruga Zagreb-Budimpešta kao praktična veza s ondašnjim svijetom, a pogotovo ne gospodarska snaga podravskog seljaka, koja je uvijek jedan od najstabilnijih oslonaca mirnog i sigurnog življenja.

Zanimljiv je detalj da su Stjepan i Antun Radić došli u ludbreški kraj negdje početkom XX. stoljeća kao "pilari", jedan sa sjekirom, a drugi sa pilom na ramenu i da su na ulici pitali djecu ima li u selu ljudi koji se usude zamjeriti župniku ili žandaru. U Sesvetama rekoše im djeca: "Ima, ima. Kak nej bilo. To su kumek Kuzelinovi".

U Novom Selu pitaju: "Je li vu vašem selu živi koji bogatiji čovjek koji sa ženom, djecom i svom družinom zajedno jede za stolom?". "Je, je! To su kum Blaž Šalamonovi."

K takvima i ostalim uglednim ljudima bi svraćali i razlagali svoj program o potrebi osnivanja hrvatske seljačke stranke.²

Radićevi boravci u Podravini su ostali negdje duboko u ljudima kao njihova svojina koja se nudi samo prijateljima.

I ovo što je tu rečeno, rečeno je kao prijatelj-prijatelju.

Slušajući prepričavanja starih Radićevaca, simpatizera i neutralnih građana, osjetio sam potrebu da se bar dio toga zapiše.

Tražeci osobe koje se sjećaju Stjepana Radića često sam naišao na ljude koji su znali politički program njegove stranke, njegove izborne pobjede, fragmente govora, ubojstvo u Skupštini, ali o sitnim ljudskim doživljajima bilo je malo govora.

I onda, jednom, u mom Grbaševcu, u razgovoru sa mještankom Ivkom Đurađin rođenom 1919. godine saznah priču:

"Moj svekar, Stjepan Đurašin, nama je često prepričavao kako je on na kolima vozio Radića od Koprivnice do Grbaševca".

I nastavlja dalje priču dede Štefa.

"Išao sam ja s konjima s Koprivnice. Dostignem po putu jednog čoveka. Ide sam, peške. Lepo smo se pozdravili i on me pita, kam ja idem. Rekel sem da idem v Grbaševac.

- Ja idem na Goricu, kod Đure Siskovoga.

- Bi se mogel s vama voziti.

- Kak ni. Morete. To je mam selo polek nas.

I tak si je ti čovek sel kraj mene, vozili smo se i spominjali sakaj, a onda me zapital.

- Jel vi znate koga vozite?

- Je, kak bi znal kad vas ne poznam.

- Ja sam Stjepan Radić!"

I kuma Ivka više ne zna što su deda Štef i Radić dalje razgovarali, ali dobro zna da se Radić peške otputio iz Koprivnice na Goricu, da ga je njezin svekar vozio komad puta i da je na to bio jako ponosan.

Nakon toga sam krenu na Goricu kod obitelji pokojnog Đure Siseka, br. 18 gdje je Radić odsjedao i noćio.

Još je živa Đurina kćer Katica Mikulinjak, rođena 1913. g. i njezina sestra Marija Kolonić. One se u iskazima nadopunjuju i govore da se sjećaju da je Radić na Gorici bio dva puta, da je držao govore na kojima su se okupili seljaci iz Gorice i Grbaševca. Znaju da je Radić noćio kod njih i dobro se sjećaju da su prije jednog njegovog dolaska čistili i vapnili kuću, što znači da su se za gosta posebno pripremali.

Ne znaju kako to da je baš njihovog tatu Radić izabrao za stranačkog suradnika, ali navode da im je tata triput bio u Americi, a njegov brat je živio u Zagrebu, pa je možda i tu bila mogućnost kontakta.

Baka Marija Kolonić, rođ. 1900. g. dobro se sjeća da je jedne godine, negdje oko njezinog četvrtog razreda osnovne škole, u ljetu, kad su se tukle konoplje, Radić bio kod njih u gostima.

Njezina mama Terezija je držala konoplje, a Marija je tukla.

Radić im je prišao i rekao:

- Ajde, curica ti dole, sad bum ja malo tukel.

Tukel je jedno vrijeme i onda je u Kuzmincu zazvonilo podne.

Tu se u razgovor ubacuje praunuk Slavko Mikulinjak rođen 1952. godine.

- Po pričanju moje prababe Terezije, koja mi je to bezbroj puta prepričavala, Radić je tada na stopi stao i rekao:

"Dekle, pol je dana, moramo se prekriziti i pomoliti. Idemo jest. Posle toga nastavljamo".

Baka Marija se sjeća da je negdje poslije 1918. g. njezin tata Đuro Sisek držao govor, zajedno sa Radićem, u Rasinji.

U govoru je spomenuo, kao kritiku tadašnje vlasti, da nije dobro što se jedna kruna mijenjala na četiri dinara. Par dana poslije toga su ga žandari odveli u Ludbreg, u zatvor. Iza toga su opkolili Goricu i vjerojatno tražili nekoga iz Radićeve stranke. U to vrijeme je Radić bio i kod Blaža Šalamona u Novom Selu, pa su ga tražili i u njegovom vinogradu, između Čukovca i Globočeca kraj Ludbrega.

Na upit, da li se sjećaju nekog dijela Radićevog govora, navode da je Stjepan Radić u jednom govoru u Koprivnici između ostaloga rekao "da bude došlo vrijeme kada budemo jeli republikanske kolače".

Vladimir Mlinarić iz Gorice, rođen 1906. g. sjeća se kako je Radić došao držati govor u Ludbreg. Goričani su tada otišli na konjima do Broca (raskršća kod Rasinje) i pratili ga iza automobila, u povorci, do Ludbrega.

U Kuzmincu o Stjepanu Radiću priča Stjepan Rodek 1901. godište.

Vitalan deda. Dobro se sjeća Radićevih dolazaka.

U Kuzmincu je Radić bio najmanje tri puta.

Sjeća se da je jednom došao u Kuzminec sa svoje dvije kćeri. Bile su u bijelim haljinama,

gradski šivenim. Bile su lijepe dekle, sa lijepim dugim pletenicama.

Zalazio je i noćio kod obitelji Ivana Kranjeca, Kuzminec br. 77.

Jedne godine poslije 1918. g. u svibnju, Radić je držao govor u Koprivnici. Kuzminčani su formirali jedinicu sa oko 15 konjanika i odjahali na miting. Nosili su hrvatsku zastavu i narodne trobojnice preko ramena. Jedan od konjanika bio je i Stjepan Rodek.

Na jednom mitingu u Ludbregu, isto negdje poslije prvog svjetskog rata, okupilo se ljudi iz cijelog kraja. Bilo je čak i Đelekovčana. Dobro se sjeća da su tamo gotovo neprekidno pjevali, kao dio jedne pjesme:

- Živili mi u našoj Republici... -

U obitelji Dragutina Kranjeca, 1918. godišta, iz Kuzminca 59. Njegov tata Štef često je prepričavao da je Radić bio jednom kod njih na ručku. Imao je bijele hlače i crnoga lajbeca. Molio je da mu se skuha "prosta juha".

Gazdarice su služile pravi kuzminski objed, a nakon toga je nastal mali problem. Vu dvoru nije bil baš pravi zahod, pri drugima ni bilo niti tak, pak je onda trebalo iti k četrti ili k peti hiži k selskom trgovcu kaj se i to tam zbavilo. Nikomu ništ, bilo je tak, ali je deda Štef odmah rekel: "Družina delat zahoda".

U Goli su došle nove informacije.

Razgovor sa Ivanom Večenajom, slikarom, rođenim 1920. g.

Ivan se sjeća, iako je u to vrijeme bio jako mali, da su ljudi Radićev dolazak u selo doživljavali kao da je došlo veliko dobro, "nekaj kaj da je puno nade, kao nekakovo posebno ugodno ohrabrenje".

Obično je dolazio na stanicu Botovo i onda su ga seljaci doveli sa kolima i puno puta pratili na konjima.

Katkad je dolazio i ilegalno ili poluilegalno. Tada su se pozivi za sastanak ljudima dijelili po noći. Stavljali su se "pred ganičena vrata, ispod struganje, lopate ili metle i svi su znali sve kaj je trebalo."

Ivo se sjeća, a bilo mu je tada oko šest godina, da je u selu bio sastanak seljaka sa Radićem. Njega je sobom poveo tata.

Tata ga je čuvao kraj koljena. Radić mu je prišao i pitao ga:

- Kak ti je ime?

- Ivo.

Pogladio ga je po glavi i dalje pitao:

- Ti je dobro mleko?

- Meni je dobro mleko, ali nemamo kravu!

- Ivo, Ivo. Bit će i krave i mleka.

Radić je u Goli zalazio u kuću Đure Šestaka, sadašnja ulica Stjepana Radića 78.

Propitkivanje me dovelo do doživljaja koji se u Goli prepričava više od šezdeset godina.

Posjetio sam Ivana Pašicu, rođenog 1921. godine, sudionika u događaju.

Njegova priča.

"Moj deda, zapravo drugi muž moje bake, je bil pravi Radićevac.

To je bilo negdje u proljeće 1928. godine.

Ja sam spal i ne znam u koje doba noći došli su sa dedom doma nekakvi ljudi.

Probudil sam se i videl, osobno, Radića. Sećam se bil je to čovek sa bradicom i velkom okruglom glavom. Deda je videl da sam se zbudil pak me je još bole pokrilo po glavi, ali ja sam sve jedno nalukaval i poslušal kaj se pripoveda.

Počeli su jesti i piti i bil je razgovor kak bi Radić prešiel na Mađarsku. Poslije sam saznao da su osim mojega dede od naših ljudi tu bili Franjo Gaži i njegov tata Petar iz Hlebina koji su ga prek Drave dopelali z čonom, Mijo Kičimbači i Pavao Sever svi iz Gole. Dok su se najeli i napili i dok je došlo vreme, otpelali su Radića na naš vrt i odmah 300 metri dale je granica. I on je otišiel.

Drugi den mi se deda jako zagrozil da me bo vmoril ako bilo komu rečem što je v noć bil pri nas.

Ja sam dale lepo hodal v školu, ali treći-četvrti dan došli su v školu žandari.

Išel sam v prvi razred.

Pitali su učitelja

- Da li je tu Ivan Pašica.

Učitelj je rekel.

- Da, tu je.

A žandar je dodal.

- Neka uzme svoj torbak i neka ide sa nama.

Otpelali su me v žandarmeriju.

- Daj ti mali metni tu taj torbak. Ded ti nama kaži tko je ovih dana bio kod vas?

- Ne znam. Bili su ljudi, težaki, ti, i ti, i ti, i tak ja nabrajam naše težake.

- Netko je još bio kod vas? Moraš nam reći.

- Ja ne znam.

Žandari su se rasrdili i onda jedan mi naredi.

- Daj palce.

Bil sem bos, svezali su mi špagu na palce, obesili me za tram i počeli ispitivati. Ja sam cvilil, vikal, plakal se. Počeli su me vrteti na špagi kaj mi je zrezalo sve palce na nogaj, ali ništ nisam povedal.

Od straha sam se sav opišal i uneredil.

Dok sam se omamil, polejali su me z vodom i onda su me spustili.

Bil sam sav moker.

Dale su me pitali, ali ništ nisam rekel pak su me nazaj zvezali za ručne palce, obesili, vrteli i ispitivali.

Nikaj nisam priznal.

Dok su me spustili nazaj doli poslali su žandara v dučan po bombone. Dali su mi škrnecla v ruku i nazaj pitali.

- Reci ti nama da li je netko bio kod vas?

- Ne znam, nije nitko.

Dok su vidli da je se bez koristi, žandar se rasrdil i viknul na me:

- Uzmi svoj torbak i marš kući.

Žandarmerija je bila malo vekša prizemnica i na ulazu je bilo par štengi.

Žandar me na tim štengama tresnul s nogom v rti, tak da sam odletel doli, ne znam niti sam kak, i pobeged dimo.

Dok sam došel dimo, deda me pital de sem bil.

- Pri žandari. So me z škole oterali.

- Si kaj priznal?

- Nisem nikaj.

- Ti me nisi izdal?

- Nisem!

- Zaprav nisi...?

- Nisem!

Sav srečen deda mi je obečal da me bo otpelal v Koprivnicu i da mi bo kupil ancuga.

Tak je i bilo.

Zbog Radića sem zaslužil ancuga.

U Novigradu Podravskom pronašao sam Maru Markeš, rođenu Grekšić, 1917. godište. Sjeća se da je Radić bio u njihovoj kući kod tate Stjepana Grekšića, sadašnja ulica Braće Radića 2, nekadašnja Vulička.

Ona je bila mala curica, negdje u trećem ili četvrtom razredu škole.

Jedno večer se u njihovoj kući održavao sastanak. Bilo je puno ljudi, ali se Radićevog lika ne sjeća.

Par dana prije toga u njihovom dvorištu su tesali grede i kraj plota uz put je bila hrpa trešča.

Tata joj je povjerio zadatak da stoji na trešču i gleda po ulici preko plota da slučajno ne bi išli žandari.

- Nitko nije išel i sve se dobro završilo, a poslije su me moji puno put pitali da li bi ja kaj spasila da su išli žandari.

- Kaj ne bi? Bi rekla da idu žandari, a oni bi valjda nekam prek vrti odbežali.

Otišao sam u novigradsku Vuličku i sasvim slučajno naletio na baku Maru Trepotec, rođenu 1922. g., susjedu pokojnog Stjepana Grekšića.

Ona je puno slušala od svojeg susjeda o Radiću. Stjepan Radić je kod njih navraćao i noćivao i u društvu se znao šaliti.

Radić je prepričavao jedan svoj događaj koji nije doživio u Novigradu.

Bio je negdje na večeri i gazdarice su mu servirale sarmu. Počne on jesti, a kraj sarme u tanjuru..., žohar.

Misli sad Štefek kaj bi?

I kaj?

Da ne bi gazdaricama bilo neugodno, zamota žohara u komadić zelja i... proguta.

Pitam baku Maru da li je žohar bio živ ili kuhan?

- Je, to se ne zna, tvrdi baka. Radić to nije pripovedal.

U svim i svakakvim pričama i jedna politikantska.

Stjepan Grekšić znao je pričati susjedima da je Radić, "ako se moralo", ak je to bilo politički zgodno, znao dojt z kolima pred selo, ziti s kol doli, i po prahu prejt malo peške kaj su se naprašile cipele i hlače kaj bi zgedalo kak da je izmučeni došel z velkoga puta".

I tako priča do priče, doživljaj do doživljaja, lijep, ugodan, težak ili smiješan. Sve je to život, život naših ljudi sa seljačkim vođom Stjepanom Radićem.

Radićevi kontakti sa djecom, Radić pješak, Radić na seoskim kolima, Radić na stopi za konoplje, Radićevi konjanici, Radićeve kćerke s pletenicama, "proste juhe", zahodi, Radićeva toplina. Radićevi mali branitelji i stražari, i žohari i prašne cipele i lijepi govori, sitno i veće političko taktiziranje, sve je to Radićev podravski mozaik kojeg treba popuniti u vijenac, jer je taj vijenac bio velik, pun i sadržajan.

BILJEŠKE

1. Korespondencija Stjepana radića, Bogdan Krizman, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb 1972.
2. Ludbreg i okolica od početka XX. stoljeća do raspada Kraljevine Jugoslavije, Marija Winter, Podravski zbornik 88. Koprivnica, 1988. g.